

ВІДГУК

**офіційного опонента докторки юридичних наук, професорки Волкової Юлії
Анатоліївни на дисертаційну роботу Стоматова Едуарда Григоровича на
тему «Кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя
людини в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дослідження. Право на приватне та сімейне життя людини, убезпечення його від втручання та повага до нього передбачено як міжнародними, так регіональними конвенціями з прав людини. Сфера застосування цього права з часом розширилася та актуалізувалася з розвитком сучасних технологій, й інтернету зокрема. Тож цілком погоджуюся з дисертантом, що оновлення законодавства в сфері захисту персональних даних, яке наразі оцінюється фахівцями як таке, що не в повній мірі забезпечує захист персональних даних в Україні в світлі розвитку міжнародних стандартів у цій сфері, є однією із вимог, висунутих ЄС до України на шляху до європейської інтеграції. Тож актуалізується й питання створення відповідно до європейських стандартів й механізму охорони й захисту персональних даних, які визнаються складовою приватного життя людини, включаючи і їх кримінально-правову охорону. Слушною тезою дисертанта при обґрунтуванні актуальності слід визнати й акцентування на тому факті, що приватне та сімейне життя людини охороняється в Україні різними галузями права (конституційне, цивільне, адміністративне, інформаційне, сімейне, житлове, кримінально-процесуальне та ін.), тож потребує уточнення місце кримінально-правової охорони в системі засобів правової охорони цього права. Також актуальним питанням залишається виконання державою позитивних та негативних обов'язків як учасниці Європейської конвенції (лише 2023 році винесено 13 рішень у справах проти України, де зафіксовано порушення зобов'язань за статтею 8 Конвенції).

Поділяю переконання дисертанта в тому, що актуальність дослідження обумовлена такими факторами як: необхідність визначення чітких підстав та меж втручання в особисте та сімейне життя особи і надалі залишається

контраверсійний питанням, з огляду на пошук розумного балансу між дотриманням європейських цінностей поваги до приватного та сімейного життя людини, а з іншого боку, інтересами суспільства та національної безпеки; дефіцит досліджень впливу негативного та позитивного обов'язків держави щодо захисту прав людини на формування моделі кримінально–правової охорони приватного життя людини в Україні; необхідність з'ясування особливостей застосування практики ЄСПЛ в процесі кримінально–правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного та сімейного життя людини судами; інтенсивна законопроектна робота останніх років, яка не має системного характеру та чітко визначених підстав щодо зміни обсягу кримінально–правової охорони; різне бачення меж кримінально–правової охорони цього права науковцями, зокрема й посилення кримінальної відповідальності; розробка проекту нового КК України тощо. Таким чином, дисертант в повній мірі розкрив актуальність власного дослідження та визначив його перспективні напрями.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз положень дисертаційної роботи дає можливість говорити про те, що її зміст відповідає проблематиці дослідження, яка була заявлена, має високий науково-теоретичний рівень та практичну значимість положень й висновків, що пропонуються автором. Наукове дослідження здійснено відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. Дослідження виконано в межах напрямів досліджень, передбачених розділом 2.8 Примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 28.12.2018 № 1477, розділом I Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 № 14–10. Позитивним є те, що дисертант використав статистичні дані, інформацію з Єдиного державного реєстру судових рішень України та з офіційних електронних ресурсів судової влади, Офісу Генерального

прокурора, особисту практику. Окрім цього, автором було продемонстровано вміння критично оцінювати сучасне законодавство, практику його застосування та наукові наробки (пропозиції, ідеї тощо) інших дослідників, формулювати самостійні висновки та аргументувати їх.

Емпіричну базу дослідження становлять: статистичні дані за 2013-2024 роки про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх розслідування, про кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, види призначеного покарання та склад засуджених, 300 вироків суду за період 2008–2024 років, у тому числі, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень, та в судовому архіві, у справах про кримінальні правопорушення за статтями 139, 145, 152, 162, 163, 169, 182, 185–187 та іншими статтями КК України, про кількість осіб, притягнутих до відповідальності за ст. 188³⁹ та іншими статтями КУпАП; більше 100 ухвал про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи; ухвал слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії; скарги на бездіяльність слідчого щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань; ухвали суду за результатами розгляду скарги на бездіяльність щодо невнесення відомостей до ЄРДР (зобов'язання вчинити дії) про вчинення кримінального правопорушення (ст.ст.162,163 та 182 КК)) тощо. Особистий досвід розгляду справ щодо кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини, під час роботи на посаді судді.

Дисертантом було використано більше 700 джерел, дотичних до предмету дослідження. Теоретичну основу дослідження склали доктринальні джерела, насамперед, із конституційного, кримінального, цивільного, сімейного, житлового, адміністративного, кримінального процесуального, інформаційного права, а також інших галузевих юридичних наук. Під час аналізу стану кримінально-правової охорони приватного життя людини в Королівстві Іспанія та Республіці Польща автор звертався до джерел кримінально-правової доктрини, судової практики конституційних судів та судів загальної юрисдикції

цих країн (більше 80 джерел). Усе це дозволило здобувачу отримати низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення національної моделі кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини, яка би максимально відповідала міжнародним вимогам. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, мають достатній ступінь обґрунтованості та достовірності, сформульовані мета і завдання роботи узгоджені з предметом та об'єктом дослідження. Дисертацію Стоматова Е.Г. характеризує системність підходу до вирішення поставлених завдань. Структуру докторської дисертації підпорядковано поставленим у роботі завданням. Усі підрозділи дисертаційної роботи логічно пов'язані між собою. Кожен розділ дослідження завершується висновками, у яких надаються конкретні пропозиції та рекомендації. Аналіз тексту дисертації дозволив дійти висновку, що завдяки вдалому підбору та компонуванню визначених у дослідженні завдань, дисертант досягнув поставленої мети. Цьому сприяло використання широкого методологічного інструментарію та джерельної бази. Зокрема, у своїй роботі автор вдало поєднав загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання, серед яких варто виокремити діалектичний, історично-правового аналізу, системно-структурний, функціональний метод, формально-логічний, порівняльно-правовий методи, а також методи юридичної лінгвістики, герменевтики та логіко– семантичного аналізу. Висновки відповідають отриманим результатам, завданням та меті дослідження, мають вагому аргументацію, належним чином обґрунтовані.

Новизна одержаних результатів та значення дослідження для науки і практики. Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній кримінально-правовій науці комплексним фундаментальним дослідженням, що ґрунтується на сучасних наукових здобутках представників вітчизняної й європейської правової науки, в якому розв'язано важливу науково–прикладну проблему визначення кримінально–правових засад охорони приватного та сімейного життя в Україні, обґрунтовано низку концептуальних положень, висновків і рекомендацій щодо удосконалення

законодавства та його застосування правоохоронними органами та судами. Спираючись на обрану методологію дослідження та з урахуванням опрацьованих джерел, дисертантом було детально охарактеризовано теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя людини. Зокрема, проаналізовано податкові відносини як поле 4 конфліктів між учасниками, що вимагає централізованого регулювання та взаємодії суб'єктів. До найбільш вагомих наукових положень дисертації, що характеризуються новизною або її елементами, необхідно віднести такі. Зокрема, *уперше*: визначено поняття кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя людини як імперативної владної діяльності, здійснюваної з метою забезпечення належної реалізації цього особистого немайнового права та убезпечення його від протиправного впливу, що полягає у встановленні кримінально–правових заборон Верховною Радою (нормативний рівень кримінально–правового регулювання) та застосуванні забороняючих кримінально–правових норм, що передбачають відповідальність за конкретні посягання на приватне та сімейне життя людини, у разі вчинення відповідного кримінального правопорушення, передбаченого КК України, судом (індивідуальний рівень нормативно–правового регулювання); досліджено кримінально–правову охорону як частину (елемент) правової охорони поваги до приватного та сімейного життя, яка здійснюється як публічно–правовими (конституційно-правові гарантії, адміністративно–правова охорона), так і приватно–правовими засобами (цивільно–правовий захист) та визначено особливості кримінально–правової охорони в аспекті *ultima ratio*; визначено наступні дійсні приводи криміналізації діянь, що посягають на приватне та сімейне життя людини: 1) забезпечення реалізації положень ст.30-32 Конституції України та інших законів України; 2) створення належного механізму кримінально-правової охорони цих прав задля ефективної та безперешкодної (вільної) їх реалізації, недопущення втручання боку органів влади та посягань з боку інших осіб; 3) виконання зобов'язань за чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України

відповідно до ст. 9 Конституції України; досліджено генезу права на приватне та сімейне життя людини в історії українського конституціоналізму та зроблено висновок, що сучасна інтерпретація конституційних приписів щодо охорони права на приватне та сімейне життя в будь яких сферах життєдіяльності людини є безумовно максимально наближеним до сучасного світового розуміння прайвесі як цінності людини в сучасному суспільстві; запропоновано при розробці нового КК України визнавати презумпцію доцільності криміналізації суспільно–небезпечного діяння, яка ґрунтується на підтвердженій ефективній дії попереднього кримінального закону, за умови відсутності суттєвих змін в структурі суспільних відносин у відповідній сфері, визначення змісту та обсягу конституційних прав людини тощо, доцільним кроком при з’ясування передумов криміналізації діянь в процесі розробки нового кодифікованого акту. Щодо з’ясування наступності положень кримінально–правової охорони прав, передбачених статтями 30–32 Конституції України – відсутності змін у визначені змісту та обсягу цих прав; наведено розгорнуту характеристику інформації про сімейне життя людини, зміст якої становлять особисті немайнові права та обов’язки подружжя, їх реалізація; права та обов’язки матері, батька і дитини (зокрема й визначення походження дитини, які перебувають у шлюб і між собою, визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюб і між собою, визнання батьківства за рішенням суду, оспорювання батьківства тощо), що дозволяє відмежувати останню від інформації про приватне життя людини; обґрунтовано недоцільність виокремлення в структурі істотної шкоди, яка може бути заподіяна внаслідок порушення недоторканності приватного та сімейного життя людини, матеріальної (майнової) шкоди, яка полягає у виді майнових збитків; проаналізовано практику застосування ЄСПЛ в процесі кримінально–правової кваліфікації посягань на приватне та сімейне життя людини та з’ясовано, що з визначених ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» форм її застосування використовується така лише така

форма як посилання на текст Конвенції та практику (рішення) Суду (ст. 18) в судовому рішенні та інші положення.

Заслуговує на увагу і підтримку більша частина теоретичних та доктринальних положень, які автор розвинув в своїй роботі, зокрема: підхід щодо з'ясування правового режиму конфіденційної інформації, відносно якої вчиняються дії, не пов'язані з обробкою такої інформації уповноваженими суб'єктами, який має визначатися з урахуванням приписів ст. 32 Конституції України, ч.4 ст. 307 ЦК України, в якому розкрито зміст права на особисте життя та його таємницю та визначено, що обставини особистого життя фізичної особи можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за її згодою, ст. 11 ЗУ «Про інформацію», де вказано, що не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини; підхід щодо правильної кримінально–правової оцінки порушення недоторканості приватного життя особи в частині збирання та поширення інформації про статеве життя особи та обґрунтовано, що створення предмету порнографічного характеру без згоди потерпілої (з фокусуванням ракурсу на статевих органах, без обличчя), за яким неможливо ідентифікувати особу, має кваліфікуватися за ст. 301 КК, адже в такому випадку інформація не збиралась, оскільки її не існувало, напроти ж збирання (у формі незаконного заволодіння) особистими фото чи відео інтимного характеру, які зберігалися в телефоні чи домашньому комп'ютері, тобто були створені раніше, за якими особа може бути ідентифікована, які висвітлюють її приватне життя мають визнаватися конфіденційною інформацією про приватне життя особи; кола службових осіб, які визнаються належними уповноваженими суб'єктами проведення огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи, а саме: прокурор в кримінальному провадженні, який здійснює процесуальне керівництво, слідчий, визначений керівником органу досудового розслідування, у тому числі слідчий, який входить до групи слідчих в кримінальному

проваджені, а також співробітники оперативних підрозділів, які можуть залучатися вказаними вище уповноваженими особами до проведення таких дій; підходи щодо розмежування понять «лікарська таємниця», «інформація про стан здоров'я» та «медична інформація»; підходи щодо розмежування понять «право на приватне життя», «право на інформацію» та «інформаційні права особи».

В цілому можна підтримати міркування дисертанта, що встановлення юридичної, зокрема й кримінальної, відповідальності за порушення права на приватне та сімейне життя як з боку суб'єктів владних повноважень, так і з боку приватних осіб, є елементом механізму забезпечення виконання позитивних зобов'язань держави України в сфері захисту прав людини і в такому розумінні є одним з приводів (підстав, умов) кримінально–правової охорони, а також позицію, що перевірка правомірності втручання представників влади в приватне життя людини має здійснюватися виключно з позиції передбачених національним законодавством, а не будь–яким іншим нормативно–правовим актом, підстав та повноважень. Слушними та обґрунтованими є думки автора щодо підтримки висловлених в кримінально–правовій доктрині пропозицій чіткого унормування особливостей призначення окремих заходів кримінально–правового характеру безпосередньо в статтях 65, 69 та 75 КК України та інші положення роботи.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Видається, що для досягнення мети роботи - узагальнення й розв'язання науково–прикладної проблеми розроблення концептуальних засад кримінально–правової охорони приватного та сімейного життя в Україні, а також наукове обґрунтування шляхів удосконалення законодавства України в цій сфері та практики його застосування автором вдало визначено архітектуру наукової роботи. Так, структурно дисертація складається з п'яти розділів, у яких в 19 підрозділах послідовно й системно викладено відомості про загальні й особливі положення, що стосуються предмета дисертації.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні засади дослідження»* автор проаналізувавши стан наукової розробки проблематики кримінальної

відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя людини в кримінально-правовій доктрині виокремлює пропозиції вітчизняних дослідників, спрямовані на вдосконалення кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини на правотворчому та правозастосовному рівнях. Також обґрунтовує методологію власного дослідження, що базується на усталених в правовій науці класифікаціях і включає, крім загально-філософського методу діалектики, також загально та спеціально-наукові методи. При цьому характеризує зміст кожного із застосовуваних методів та показує його значення як інструменту дослідження різних аспектів предмету дослідження а також аналізує сучасні підходи і дискусії щодо використання в кримінально-правових дослідженнях методу діалектики як провідного, та його переваги й недоліки серед альтернативних методів пізнання явищ і процесів правової дійсності (зокрема метафізичного, соціального натуралізму, правового прагматизму). Надалі досліджує формування, зміст та подальшу трансформацію концепту права людини на приватність, з'ясовує особливості підходів до періодизації історичної екзегези права на приватність, у підсумку визначає, що переломними моментами в розумінні права на повагу до приватного життя людини здебільшого є такі історичні події (географічні відкриття, революційні процеси, катаклізми, технологічні та технічні інновації, тощо), які змінюють світогляд та світосприйняття людини, філософію приватності, усвідомлення меж приватності самою людиною. Також автор досліджує проблеми забезпечення конституційного права поваги на приватність особистого і сімейного життя в історико-правовому контексті та обґрунтовує, що прагнення до індивідуальної свободи є характерною рисою української правової ментальності, а концепція її забезпечення стала основою положень найвизначніших пам'яток українського права. Досліджуючи кримінально-правову охорону права на недоторканність приватного життя в новітній історії України» автор слушно акцентує, що саме цей період розвитку кримінального законодавства синхронізує з становленням міжнародно-правових стандартів у розумінні поваги до приватного життя людини в різних сферах життєдіяльності.

У другому розділі дисертації *«Концептуальні засади кримінально-правової охорони права на приватне та сімейне життя людини: законодавчий та правозастосовний аспекти»* дисертант розглядає кримінально-правову охорону приватного та сімейного життя людини як частину її правової охорони, яку складають конституційні гарантії, а також цивільно-правові та адміністративно-правові засоби та заходи, передбачені регуляторним законодавством в сфері інформації та її захисту. На підставі чого зроблено слушний висновок, що охорона приватного та сімейного життя людини здійснюється як публічно-правовими, так і приватно-правовими засобами, які мають відмінні методи правового регулювання, що безпосередньо позначається на межах відповідної охорони та на виборі засобів її здійснення. При аналізі меж кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини, автор проаналізував теоретичні підходи щодо факторів (підстави, передумов, умов, критеріїв, принципів тощо) криміналізації посягань на приватне та сімейне життя людини, розроблених в кримінально-правовій доктрині, у співставленні з «реальними» факторами, встановленими на підставі аналізу законотворчої діяльності (чинних норм КК України та проєктів змін та доповнень до норм КК). В межах цього підрозділу дослідник проаналізував норми міжнародно-правових актів в галузі захисту прав людини, ратифікованих Україною на предмет формування вимог щодо кримінально-правової політики у цій сфері та дійшов висновку, що сформованість в правових позиціях ЄСПЛ двох основних підходів щодо розуміння «права на повагу до приватного життя особи», що передбачено в ст. 8, а саме як обов'язку держави не втручатися у приватну сферу людини (негативне зобов'язання) та як обов'язку здійснення державою активних дій щодо захисту цього права (позитивне зобов'язання) фактично об'єднує право на невтручання з боку держави в приватне життя людини та право на повагу, яке реалізується через створення дієвих механізмів захисту права приватності як з боку державних органів, так і приватних осіб. Проаналізовано співвідношення інформації про сімейний стан та інформації про сімейне життя особи як відмінних (нетотожних) видів інформації. Указано, що в аспекті кримінально-правової охорони

приватного життя особи інформацію про сімейний стан особи як частину конфіденційної інформації слід визнати лише частиною інформації про сімейне життя особи. Також з'ясовано стан виконання Україною позитивних та негативних обов'язків в контексті ст. 8 Європейської конвенції та проаналізовано вітчизняне законодавство, що визначає обсяг відповідного права та підстави його законного обмеження.

В третьому розділі дисертації «Кримінально-правова характеристика правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини, передбачених розділом V Особливої частини КК України» увагу зосереджено на узагальненні існуючих в теорії кримінального права класифікації кримінальних правопорушень, передбачених Розділом V КК та співвідношення їх з класифікацією основних прав людини і громадянина за сферою суспільних відносин і характером потреб в теорії права. Слушно звернуто увагу, що точки зору вимог до процедури класифікації як логічної операції в праві, позначення групи кримінальних правопорушень, передбачених ст. 162, 163 та 182 КК України як «інші» особисті права і свободи громадян, не відповідає вимогам чіткості класифікації к.п., що розміщені в Розділі V КК України, оскільки не конкретизує об'єкт таких посягань. Основну дослідницьку увагу в цьому розділі дисертації автор зосередив на аналізі ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 162, 163 та 182 КК України та на узагальненні судової практики застосування відповідних кримінально-правових норм, з'ясувавши при цьому складнощі, які виникають у зв'язку з різним тлумаченням окремих ознак цих кримінальних правопорушень та висловив власну точку зору щодо правильної їх кримінально-правової оцінки.

Розділ четвертий *«Застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя людини»* присвячено розгляду ознак, які диференціюють кримінальну відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя людини та дискусії щодо доцільності диференціації кримінальної відповідальності за певними ознаками. Наведено статистику засудження за вчинення простих та

кваліфікованих складів цих кримінальних правопорушень та зроблено висновок, що кількість випадків вчинення кримінальних правопорушень з кваліфікуючими ознаками є значно меншою (при тому, що провадження за ними відкривається незалежно від заяви потерпілої особи. Досліджено особливості застосування практики ЄСПЛ в процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного та сімейного життя людини, що дало підстави зробити висновок, що рішення ЄСПЛ, в яких сформовані правові позиції тлумачення положень ст. 8 Європейської конвенції, що в сукупності визначають концепти «поваги до приватного життя» та «поваги до сімейного життя» впливає на обсяг кримінально-правової охорони цих цінностей в КК України опосередковано, відтак наявність таких рішень проти України не визначає безпосередньо ефективність кримінально-правових норм. При визначенні заходів кримінально-правового характеру в судовій практиці автором встановлено наявність певних тенденцій та проблем щодо дотримання засад та порядку призначення заходів кримінально-правового характеру.

Нарешті в п'ятому розділі *«Концептуальна модель кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини: de lege ferenda»* дисертант провів порівняльний аналіз кримінального законів Королівства Іспанії та Республіки Польща на нормативному та функціональному рівнях (за такими об'єктами як положення кримінальних кодексів, кримінально-правова доктрина, судова практика (рішення конституційних судів, судів загальної юрисдикції, зокрема позиції вищих судових інстанцій держав) на підставі чого з'ясовано основні підходи до формування кримінально-правової охорони на рівні закону та тенденції її реалізації на рівні правозастосування. Також ґрунтовно осмислив низку пропозицій щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя людини в Україні, а саме: 1) пропозицій щодо вдосконалення відповідного кримінального законодавства, висловлених науковцями щодо сучасного стану кримінального законодавства; 2) бачення стану кримінально-правової охорони сфери приватного та сімейного життя

людини за проектом КК України та навів власне бачення моделі кримінально-правової охорони цього права.

Таким чином констатую, що робота має аналітичний та інформативний характер, насичена глибоким аналізом значної кількості правового та теоретико-методологічного матеріалу. Логічно структурований текст дозволяє прослідковувати кореляцію змісту тексту з наведеним узагальненням наукових здобутків в висновках та вказує на всебічне розуміння автором проблематики предмету дослідження. Архітектоніка будови тексту дисертаційної роботи здебільшого знаходиться в релевантному зв'язку з метою роботи, поставленими завданнями та отриманими висновками.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Ознайомлення зі змістом опублікованих 29 наукових праць, з яких: 18 – статті в наукових фахових виданнях України, 3 – статті, опубліковані в міжнародних рецензованих виданнях, 8 – матеріали конференцій, свідчить, що в них викладені основні наукові положення дисертації. Отже, дисертант виконав вимоги п.8 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 щодо висвітлення результатів проведеного дослідження.

Оцінка академічної доброчесності. Дотримання принципів академічної доброчесності оцінювалося виходячи з сутності таких принципів та підходів до розуміння основних різновидів академічного плагіату, викладених в Листі Міністерства освіти і науки України від 23.10.2018 № 1/9-650 «Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти». Зокрема дисертант в роботі не допускав: дослівного запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з посиланням на джерело; використання інформації у виді фактів, ідей, тощо з джерела без посилання на це джерело; перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків з певного джерела без посилання на це джерело. Експертиза тексту дисертації, зокрема й за допомогою сучасних антиплагіатних систем, дає всі підстави стверджувати про відсутність у науковій

роботі будь-яких проявів академічної недоброчесності, а саме академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Отже відзначаю, що робота виконана з дотримання головних принципів академічної доброчесності та Етичного кодексу ученого України.

Дискусійні положення і зауваження до дисертації. Загалом проведене дослідження відкриває можливості для наукової дискусії, у межах якої під час прилюдного захисту варто відповісти на такі запитання й зауваження:

1. Серед положень наукової новизни дослідження зазначені такі окремі положення як дослідження кримінально-правового захисту приватного та сімейного життя людини в кримінальному законодавстві Республіки Польща та Королівства Іспанія на нормативному (аналіз кримінальних кодексів) та функціональному рівнях (аналіз конституційних засад охорони, кримінально-правової доктрини, правозастовної практики, статистичних даних) та з'ясування тенденцій в структурі цього виду кримінальних правопорушень, відмінних від показників в Україні. Видається, що, ці положення доцільно було викласти як одне, оскільки статистичні дані щодо кількості вчинених кримінальних правопорушень характеризують ефективність кримінально-правової охорони. До того ж автор чомусь оминув увагою подібну статистику в Республіці Польщі.

2. Надалі вказуючи в положеннях новизни на логічну неточність оперування даними судової статистики при вирішенні питання про доцільність встановлення кримінально–правової заборони певного суспільно–небезпечного діяння (умова криміналізації) через його типовість та поширеність, оскільки, на думку дисертанта, це не пояснює механізм моніторингу ситуації з поширенням такої поведінки, оцінка якої як суспільно–небезпечної, а в подальшому і кримінально–караної, ще тільки відбувається, він не наводить альтернативного способу з'ясування збільшення кількісних показників поширення в суспільстві тих чи інших видів діянь, які мають підлягати кримінально-правовій забороні.

3. З аналізу змісту дисертації вбачається, що дисертант розвинув систему аргументів щодо доцільності переформатування структури розділу V Особливої частини КК України шляхом включення до нього кримінальних правопорушень,

передбачених ст. 132 та 145 КК України, тобто розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби та незаконне розголошення лікарської таємниці. А у висновку зазначив, що приватність (повага до приватного та сімейного життя людини) як соціально-правовий феномен може сформувати видовий об'єкт кримінальних правопорушень, відповідальність за які наразі передбачена в ст. 162, 163 та 182 КК України в межах одного розділу, а також окреслювати орієнтири розширення цього об'єкту за рахунок включення до нього тих посягань, які наразі в чинному КК України розміщені в інших розділах (ст. 132, 145, 168 та ін.). Між тим, така його позиція не знайшла відображення в пропозиціях внесення змін до КК України, адже дисертант обмежився розробкою нових редакцій статей 162, 163 та 182 КК, залишивши поза увагою статті 132 та 145 КК України.

Також не чітко викладена позиція дисертанта щодо розголошення таємниці усиновлення (удочеріння). Так, на стор. 189 дисертації автор звертає слушну увагу, наразі відповідальність за розголошення таємниці усиновлення передбачена ст. 168 КК, норми якої є спеціальними щодо норм, передбачених ст. 182 КК України. Однак, ст. 168 КК не надає відповіді на питання якою має бути правова оцінка дій особи, яка розголосила таємницю усиновлення (удочеріння) не всупереч волі усиновителя (удочерителя), а всупереч волі усиновленої (удочереної) дитини, яка відповідно до ч.2 ст. 226 СКУ також має право на таємницю факту її усиновлення. Утім у висновках не розвиває цю думку і не формулює пропозицій вирішення цієї проблеми. Бажано під час захисту почути думку дисертанта з зазначених питань.

4. Наступне зауваження слідує з попереднього. Дисертант має пояснити, чому відносячи кримінальні правопорушення, передбачені ст. 132, 145 а 168 КК до таких, що посягають на приватне та сімейне життя людини, він в розділі 3 дисертації не наводить їх кримінально-правову характеристику.

5. Оцінюючи висловлені в кримінально-правовій науці (зокрема й в проєкті нового КК України) пропозиції щодо диференціації кримінальної

відповідальності за різні посягання на приватне та сімейне життя людини та підходи й вказуючи, які з них, на думку дисертанта є слушними (вчинення кримінального правопорушення групою осіб; з корисливих мотивів; щодо неповнолітніх; щодо колишнього подружжя; з метою полегшити вчинення іншого кримінального правопорушення), а також обґрунтовуючи в роботі доцільність таких з них як корисливий мотив, вчинення групою осіб дисертант в розроблених ним нових редакціях статей 162, 163 та 182 КК включив тільки окремі з них. Зокрема мова йде про вчинення кримінального правопорушення групою осіб та з корисливих мотивів.

Натомість запропонував в якості таких визнавати наступні: якщо предмет порушення недоторканності приватного життя є конфіденційна інформація, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних (чутливої інформації), а також якщо дії, передбачені ч. 1 ст. 182 КК вчинені з метою дискримінації, у тому числі за ознакою сексуальної орієнтації, з мотивів національної, релігійної нетерпимості. Між тим як в роботі при аналізі питання диференціації кримінальної відповідальності в п.4.1 дисертації мова про них не йдеться. Тож під час захисту дисертант має пояснити, що, на його думкою, слугує передумовами для визнання таких ознак як таких, що підвищують ступінь суспільної небезпеки діяння, передбаченого ст. 182 КК України.

6. Окремий підрозділ дисертант присвятив аналізу заходів кримінально-правового характеру, що призначаються за кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 162, 163 та 182 КК України, разом з тим, такий аналіз не можна визнати повним, оскільки детально проаналізовано лише окремі з таких заходів (звільнення від кримінальної відповідальності, покарання, звільнення від відбування покарання з випробуванням). Інші заходи кримінально-правового характеру дисертант називає, але не аналізує особливості їх застосування.

Також потребує пояснення підхід дисертанта щодо визначення пропонованих ним санкцій до статей 162, 163 та 182 КК.

Більша частина висловлених зауважень і побажань стосуються дискусійних питань, не впливають на належний науковий рівень дисертації і не

піддають сумніву наукові результати, отримані автором, разом з тим вони можуть допомогти йому в майбутньому поглибити свої набуті компетентності, продовживши науковий дискурс, пов'язаний із предметом його дисертаційного дослідження, а також слугують запрошенням до відкритої дискусії.

ВИСНОВОК

Дисертація Стоматова Едуарда Григоровича на тему «Кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини в Україні» є самостійною, комплексною, завершеною науковою працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які забезпечують розв'язання важливої теоретико-прикладної проблеми кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в Україні. Дисертаційна робота відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, та пунктам 7-9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року №1197, а її автор, Стоматов Едуард Григорович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право».

Опонент

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права ВНЗ

«Київський університет ринкових відносин»

В.М.В.

Юлія ВОЛКОВА

